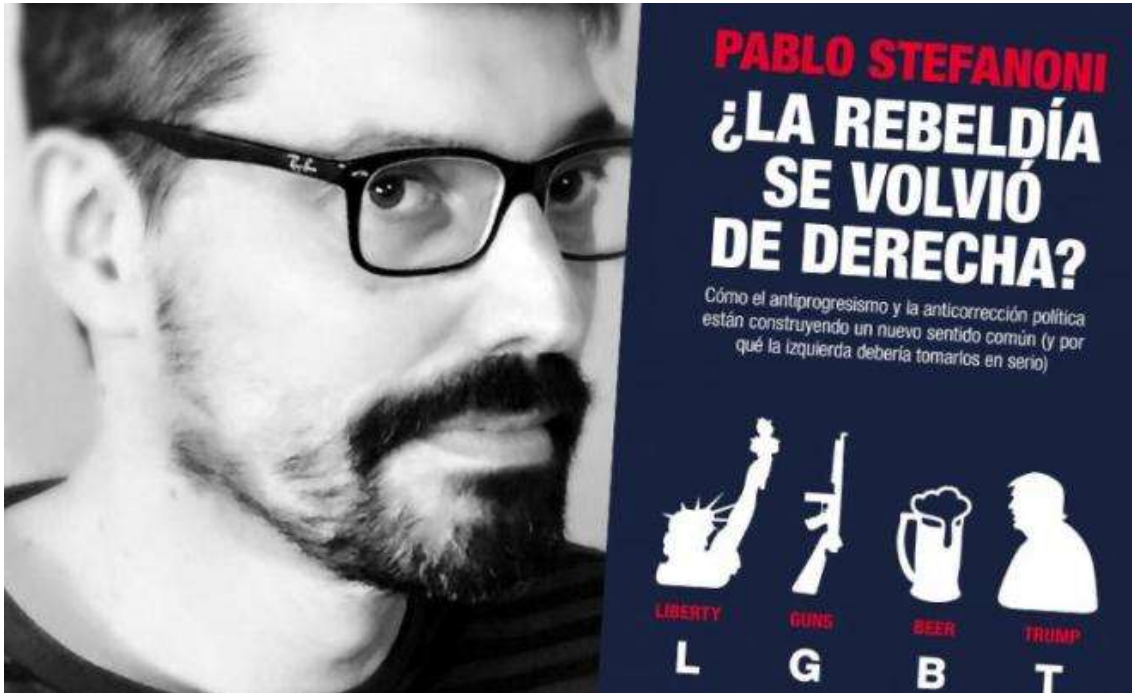

Federico Fuentes

Nya högern i Latinamerika, "campism" och vänstern får sluta vara så "hipster"

Intervju med Pablo Stefanoni

Ur *Links International Journal of Socialist Renewal*, 3 december 2022

[Pablo Stefanoni är redaktör för den progressiva latinamerikanska tidskriften *Nueva Sociedad*, lektor vid Fundación Carolina (Spanien) och författare till *La Rebeldía se volvió de derechas?* (Återkom upproret från högern?) Här samtalar han med Federico Fuentes från *LINKS International Journal of Socialist Renewal* om läget i Sydamerika efter valet i Brasilien, det hot extremhögern utgör, vad kriget i Ukraina lett till och vänsterns framtidsutsikter.]

För vänstern finns två möjliga tolkningar av valet i Brasilien nyligen. Å ena sidan kan vi peka på att det stärker tendensen till en ny våg – eller ny rosa strömning – med progressiva regeringar i och med att Luiz Inácio Lula da Silvas återkomst till makten sker efter segrar för progressiva krafter i Chile, Peru, Colombia, Honduras och Bolivia. Å andra sidan kan man också peka på konsolidering av en ny höger – eller snarare de nya högerkrafterna i och med de motsättningar som råder där – som ersatt den traditionella högern och nästan kommit till makten i flera länder. Hur ser du på valresultatet i Brasilien och hur stor vikt fäster du vid någon av dessa båda synsätt i analysen av den rådande politiska dynamiken på kontinenten?

Egentligen är båda tolkningar riktiga. I Brasilien upplevde vi en seger för en mycket bred valallians bakom Lula da Silva, som omfattade nästan varenda en från den socialistiska vänstern till center-högern samt delar av eliterna inom ekonomi, medier och rättsväsende, som hamnat i konflikt med Bolsonaro. Denna allians var delvis följd av mittenkrafternas oförmåga att skapa ett lockande alternativ. Lulas återkomst innebär en mycket imponerande process av politiskt återuppvaknande, men hans seger var långt ifrån resultatet av någon sammandrabbning mellan folket och oligarkin eller mellan vänster och höger. Det som

segrade var ytterst ett slags demokratisk front, ledd av Lula, som skapats som reaktion på de enorma försämringar av civilt, socialt och institutionellt samhällsliv som skett under Bolsonaro och den trasproletära och kriminella höger han skapat. Och även om Lula lyckades ”återuppväcka” sig själv är Arbetarpartiet (PT) också fortsättningsvis relativt svagt. Det finns dynamiska sektorer inom vänstern, som Partiet för frihet och socialism (PSOL), men det är fortfarande ett litet parti. Genom denna seger är det nu progressiva krafter som styr de största länderna i regionen.

Men det är också sant att Bolsonaro visade att han är uttryck för en underström inom högern som radikaliserats på sistone och med ett inflytande bortom honom. Det är en rörelse som avvisar de framsteg som nyligen gjorts när det gäller köns- och rasmässiga rättigheter och som förnekar klimatförändringarna. Vidare är valresultatet regionaliserat och Arbetarpartiet (PT) är oerhört beroende av de fattigaste områdena i nordost. Bakom Bolsonarismen finns tydliga intressen: agro-industrin, paramilitärer, delar av säkerhetstjänsten samt konservativa evangeliska krafter – vad som i Brasilien benämns som de tre B:na: *Boi* (Kött), *Bala* (Kulor) och *Biblia* (Bibeln). Bolsonaro var det fjärde B:et, som enade de sektorerna i det senaste valet. Vi får se om han kan behålla ledningen i framtiden – han lyckades ju inte ens bilda ett parti under sina år vid makten – eller om andra ledare inom högern kommer att utmana honom. Men klart är att dessa krafter har erövrat stort inflytande i parlamentet och på guvernörsnivå.

Flera orsaker har angetts till varför den nya högern uppnått sådana framgångar. Den vanligaste fokuserar på mediernas roll (traditionella och alternativa, som sociala medier), att ”fake news” [fejkade nyheter] cirkulerar eller de evangeliska kyrkornas växande inflytande. Hur mycket vikt lägger du vid de faktorerna? Hur är det med nyliberalismens inverkan i samhället och som bidragit till att skapa ett samhälleligt subjekt öppet för den nya högers idéer och visioner? Hur förklarar du den nya högers dragningskraft i val? Och har den nya högern kommit för att stanna?

I fallet Brasilien stödde många av de stora medierna Lula. Det cirkulerar videor med journalister från de stora tidningarna som firar Bolsonaros nederlag. Samtidigt har bolsonarismen visat sin effektivitet när det gäller att skapa ”fake news” på sociala medier och via WhatsApp, som är mycket populär i Brasilien. Och mycket av detta smutsiga krig på nätet har hittat fruktbar mark, till exempel i det växande antalet evangeliskt kristna. På nätet hette det att Lula tänkte stänga kyrkorna och det gick så långt som till att påstå att han slutit en pakt med djävulen, vilket PT var tvingat att gå ut och ”dementera”. Anti-korruption spelar också fortsatt en viktig roll i försöken att misskreditera PT.

Men förutom detta har vi samhälleliga förändringar som vi måste titta närmare på: förändringar bland de kristna, minskad social rörlighet, varaktiga konsumtionsförbättringar som inte motsvarats av förbättrad offentlig service eller ökning av gemensamma nyttigheter och välfärdsstaten under de år PT regerade. Allt detta har lett till frustration inom delar av de s k ”nya medelklasserna” och väckt reaktioner på andra håll om ”plebejernas” invasion av universitet, flygplatser och shoppingcentra. Medan PT förordade omfördelning utan klasskamp – ge till de fattiga utan att ta från de rika – har olika studier visat en stark klassbaserad reaktion mot dessa symboliska förändringar. Som forskaren Roberto Andrés har konstaterat, tog dessutom agro-industrin ett stort språng framåt under Lulas tid vid makten. Avindustrialiseringen i sydost åtföljdes av ökad produktion av råvaror och en konsolidering av en stark jordbrukssektor i de centrala-västliga delarna. Det var där Bolsonaro gjorde sina bästa resultat. Regionaliseringen av väljarnas beteende var mycket viktigt i detta val – och i att Bolsonaro gjorde så bra ifrån sig.

På en mer regional skala får vi heller inte glömma att nära hälften av Latinamerikas befolkning är sysselsatt i den informella sektorn. Där finns en folklig kapitalism som kan

genomsyras av meritokratiska och rent av anti-statliga resonemang. I Latinamerika uppfattar många sig som små affärsmän, som verkar inom en ekonomi präglad av prekariat.¹ Det innebär att den nya högerens politik – där libertarianism och konservatism blandas – har en bredare bas än vänstern ibland inbillar sig (Libertarianernas stöd till Javier Miel i vissa delar av medelklassen och till och med i folkliga sektorer i Argentina är ett bra exempel på detta). Den frågan löser man inte genom att säga att folk röstat mot sina egna intressen eller är offer för ”falsk medvetenhet”. Vänstern i regionen, och särskilt i Brasilien, har gjort konsumtion till bas för sin politik, utan att samtidigt stärka den offentliga servicen och öka gemensamma nyttigheter. Det är ingen tillfällighet att protesterna mot [PT:s president] Dilma Rousseff 2013 startade runt allmänna transporter med krav på ”offentlig service på FIFA-nivå” med hänvisning till de stora offentliga satsningar som gjordes i samband med att fotbolls-VM 2014 och sommar-OS 2016 hölls i Brasilien.

Medan etablissemang för fyra år sedan stödde Bolsonaro för att förhindra en seger för PT stödde man nu Lula. Till detta kan läggas att nya progressiva presidenter valts på mer moderata plattformar än de som valdes under den första vågen (exempelvis Hugo Chávez, Eva Morales, Rafael Correa, osv). Inte ens Lula är samma Lula som den som valdes 2002. Vad säger det oss om vänsterns tillstånd idag? Vad menar du när du i din bok skriver att vänstern kan fortsätta att vinna val, men ”kan inte åstadkomma mycket när man väl vunnit”?

Något som liknade det som hände [USA:s förre president Donald] Trump skedde med Bolsonaro på slutet. Bolsonaro tycktes representera ett slags vulgär och våldsam höger, som bland mycket annat har förstört Brasiliens internationella anseende och blev till ett hinder för systemets normala sätt att fungera. Det finns en dimension av denna mer ”alternativa” höger där det slutar med att den blir ett anti-system inom systemet, ifrågasätter institutionerna och delar av eliten och skapar osäkerhet upptill. Det är enda sättet att förklara varför de sektorer som avskydde Lula nu gett honom ”amnesti”.

För att övergå till den andra delen av frågan stämmer det att vänstern idag verkar ha mindre – man skulle kunna kalla det – ideologisk energi än den första rosa vågen 2005-15. I varje fall anser jag det vara viktigt att omvärdera den påstådda radikalismen under den perioden. Det stämmer att viktiga förändringar genomfördes i olika länder, framför allt rörande ländernas eliter som underlättade för många traditionellt exkluderade sektorer att komma till makten – det var verkligen betydelsefullt. Samtidigt tror jag att den moderat-radikala motsättningen får relativiseras när det gäller denna period. Det mest ”radikala” landet, Venezuela – som var det enda, förutom de redan existerande, att definiera sig som socialistiskt efter Berlinmurens fall – hamnade i en blandning av ineffektivitet, korruption och auktoritärt styre, där den offentliga servicen kollapsade, i synnerhet hälsovårdssystemet, och det växte fram en dollariserad ekonomi, med en hög nivå av ökande klyftor och med en enorm våg av emigranter. Trots att Eva Morales regering i Bolivia var mycket effektiv på det ekonomiska området – och kombinerade nationalisering av gästgångar med makroekonomisk försiktighet – är framstegen på det sociala området betydligt mer modesta. Till och med Morales själv medgav mot slutet av sin tredje period vid makten att ”förändringsprocessen” fortfarande låg efter inom hälsovård (som är en central fråga för den folkliga sektorn). Rent allmänt saknade den mer radikala diskursen under den första vågen förmågan att säkra förändringarna i form av nya institutioner. I stället fick vi se en mängd improviserad politik, som ”missionerna” i Venezuela. Samtidigt övergick delar av den ”revolutionära” diskursen under den vågen i auktoritära eller

¹ *Prekariat* är ett begrepp som används för att beskriva en grupp människor i samhället som på grund av osäkra anställningsförhållanden lever i ett tillstånd utan förutsägbarhet och säkerheter, vilket påverkar materiellt och psykiskt välmående. (Wikipedia) Begreppet används som samlingsbegrepp för de sämst ställda på arbetsmarknaden: vikarier, deltidsarbetande och andra med otrygga anställningsförhållanden.

anti-pluralistiska visioner av inriktningen på politiken. Vi får inte glömma att Eva Morales inte ville erkänna resultatet av folkomröstningen 2016 om att ge honom rätt att ställa upp en gång till, vilket gjorde att högern kunde överta demokratins baner och till att han blev avsatt på ett demokratiskt sätt. Eller att Bolivias president utdelade statens högsta utmärkelse till Ekvatorialguineas diktator Teodoro Obiang (som suttit vid makten sedan 1979) och då sade att han hade en del att lära av ”broder Teodoro” om hur man kan vinna med 90 procent av rösterna. I Venezuela har det förekommit än mer allvarliga former av auktoritärt agerande – som till och med kommunistpartiet där tar avstånd från idag – och Nicaragua har förvandlats till en ren diktatur.

I motsats till under den första cykeln finns nu en sektor inom vänstern som tar avstånd från den utvecklingen, framför allt Gabriel Boris i Chile, men även Gustavo Petro i Colombia. Den vänstern har också höjt miljökampens fana, som var helt frånvarande i vänsterpopulismen. De förändringarna är inte lätta, men det är nödvändigt att börja diskutera dem. Sammanfattningsvis: Jag tror faktiskt att den vänsterpopulistiske diskursen från den första vågen har försvagats som ideologisk horisont – framför allt det som haft en bolivariansk stämpel. Och horisonten för förändringar har smalnat. Samtidigt har segrarna för vänstern i Chile och Colombia, med alla sina problem, förändrat geopolitiken regionalt. Stila havs-alliansen finns inte längre kvar som liberal-konservativ sfär och alternativ till vänstern och extremhögern har hejdats i Brasilien och Chile. Det stämmer att ”utopiska” planer på förändringar och omvälvande diskurser är mindre vanliga, men vi bör undvika att jämföra de svårigheterna med en påstådd guldålder för vänstern i början av 2000-talet.

När jag skrev om ”hur lite” vänstern kunde göra efter att ha vunnit val tänkte jag mer på vänstern globalt – besvikelsen i Grekland, delvis i Spanien – och krafter till vänster om socialdemokratin.

Du gör gällande att den nya högern byggt upp sig på basen av anti-progressivism eller en form av anti-progressiv enhetsfront. Det skulle också kunna sägas att delar av vänstern också försökt bygga upp sig genom att mobilisera kring antifascism och beteckna hela den nya högern som ett fascistiskt hot. Anser du att den strategin varit framgångsrik hittills? Eller ser du några svagheter med den?

Jag uppfattar anti-progressivismen (numera anti-wokeismen) som det klistret som håller ihop en ytterst varierad extremhöger, men som ändå kan operera – inte spänningsfritt – på gemensam terräng (Steven Forti har i sin bok på ett pedagogiskt sätt utrett motsättningarna inom extremhögern). Idén om att vi lever under en woke-diktatur, att eliten kommer från vänstern, att kulturmarxismen erövrat hjärtan och sinnen – den sorts idéer cirkulerar inom höger rörelser och politiska partier, samt på sociala medier, på norra och södra halvklotet. Problemet när vi kallar det för fascism är att det inte tillåter oss att förstå skillnaderna mellan denna nya höger och klassisk fascism. Idag finns inga miliser: de rörelserna är inte palingenetiska (dvs handlar inte om någon form av reinkarnation), och de interagerar med demokratin, om än på ett komplext sätt.

Samtidigt har demokratiska fronter hejdat extremhögern på många ställen, exempelvis i Frankrike och Brasilien. Problem är att ”alla mot fascismen” tycks bekräfta högerens kritik om att beståndsdelarna i detta ”alla” ingår i samma block, där vänstern ofta svansat efter nyliberalismen. Samtidigt har extremhögern till stor del lyckats avdemonisera sig själv: i Frankrike har extremhögern brutit igenom Republikens barriärer i parlamentet och ökat från 8 till 89 deputerade. Giorgia Meloni blev premiärminister i Italien i allians med center-högern. Vox har lierat sig med högerens *Partido Popular* i olika delar av Spanien, i Chile fick José Antonio Kast stora delar av den moderata högerens röster. Den fråga vi ställs inför blir då: var finns den fascism som vänstern fördömer? Det finns något paradoxalt här: det stämmer att normalise-

ringen av extremhögern har ändrat gränserna för det tänkbara/önskvärda och brutit underförstådda överenskommelser under efterkrigstiden. Samtidigt riskerar högern att bli för ”normal”, bli en del av systemet, av eliten, av ”politikerkasten”. En del av de svårigheter vänstern står inför när det gäller att förändra världen är samma som den radikala högern står inför. Vi befinner oss inte på 1930-talet, även om det finns en del som låter bekant från den tiden. I exempelvis Europa står Europeiska Unionen, EU, för många begränsningar, på gott och ont. Idag har alla mindre makt gentemot ”systemet” – om vi med system menar den globaliserade kapitalism vi för närvarande lever under. Och alla verkar göra de som hoppas på djupgående förändringar besvikna – inte bara vänstern.

I en översikt i april om vänsterns reaktion på kriget i Ukraina skrev Marc Saint-Upéry att ”som ideologi för mobilisering av massorna och tydlig kompass för trovärdiga planer på nationell utveckling är anti-USA-imperialismen död och begravnen i Latinamerika”. Hur ser du på den latinamerikanska vänsterns och den nya högerns inställning till kriget? Tror du att det ser ut som Saint-Upéry skriver när det gäller anti-imperialism? Eller är det, som en del andra gör gällande, att den rådande visionen handlar om alliansfrihet, där regionen vägrar bli en del av Natos korståg mot Ryssland?

Den USA-fientliga anti-imperialismen har helt klart en rik tradition i regionen, som av uppenbara skäl gjort motstånd mot inblandning av ett USA som betraktat Latinamerika – framför allt Mexiko och Centralamerika – som sin bakgård. Problemet är att antiimperialism, som bekant, kan gå åt många håll. Till exempel fördömde också militärdiktaturen i Argentina under Jorge Rafael Videla USA:s inblandning, OAS [Organisationen av amerikanska stater] och CIDH [Inter-amerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter] och ville till och med närma sig Sovjetunionen. Problemet handlar inte om anti-imperialism, utan att det kan användas för att bekämpa vad som helst under dess baner. I stället för anti-imperialism har det ofta inom vänstern handlat om vad som kallas ”campism”: att se politik som uppdelad i två läger, där man måste ta ställning – nästan som en autopilot – för dem som är emot USA. Det är en devalverad version av den gamla ”campismen”, där världen delades in i ett kapitalistiskt och ett socialistiskt läger. Om Sovjetunionen på sitt sätt kunde sägas stå för perspektivet av ett alternativ till kapitalismen – om än i form av en sämre version av de gamla utopierna – tjänar ”campismen” efter 1989 bara till att rättfärdiga stöd för uppenbara tyranner som Bashar al-Assad, Muammar Gaddafi eller regimer som den i Iran. Även en del vänsterledare i Latinamerika har öst lovord över dessa ”anti-imperialister”. Det är orsaken till att Evo Morales kunde gratulera Vladimir Putin på födelsedagen med en tweet värd att citera helt och hållet:

”Gratulationer till broder president Vladimir Putin i Ryssland på hans födelsedag. De värdiga, fria och anti-imperialistiska folken är med dig i din kamp mot USA:s och Natos väpnade intervention. Världen kommer att uppnå fred när USA slutar döda människor.”

Att Putin finansierar extremhögern i Västeuropa, att han ser kriget i Ukraina som ett heligt krig mot det sataniska väst, inget av det betyder något för de talespersoner för vänstern som köpt talet om ”av-nazifiering” eller idén om att allt är resultatet av ”Natos expansionism”, utan att ha gjort någon som helst analys av Rysslands egen imperialistiska dynamik eller att det för många grannländer framstått som fullt rationellt att gå med i Nato om Ryssland tänker agera som den stora mobbaren i grannskapet. Här har vi en vänster som inte säger något om Nicaragua, där ett allt större oppositionella sitter fängslade, också vänsteranhängare – vilket i detta fall är lite absurt eftersom Ortega skapat goda relationer med USA:s Sydkommando, Internationella valutafonden och andra ”imperialistiska” institutioner.

Å andra sidan, som både Saint-Upéry och jag skrivit om i olika artiklar, har regeringarna i regionen ändå när det handlat om omröstning i FN och andra institutioner i de flesta fall följt den traditionella vision av de internationella relationerna som kännetecknat den politiska

kulturen i Latinamerika och dess syn på världen och då i synnerhet den traditionella utrikespolitik som bedrivits av utrikesministerier och diplomater. Kort sagt är latinamerikansk utrikespolitik framför allt rotad i principerna om respekt för olika nationers jämlikhet och suveränitet samt icke inblandning.

Och det är inte bara på vänsterkanten det förekommit tveksamhet i frågan. Som det noterades en artikel på portugisiska av BBC: ”den mest radikaliserade flygeln av högern i Brasilien är splittrad om denna konflikt, där en del flirtar med högern i Ukraina medan en annan beundrar Putin”. Inför sin resa till Moskva sade Bolsonaro att ”Putin är konservativ, en som liknar oss”. Hans andra ideologiska uppehåll under denna resa var ju också att träffa Viktor Orbán och då sade han att ”regeringarna i Brasilien och Ungern delar värderingar som går att sammanfatta med fyra ord: Gud, hemland, familj och frihet”.

Till sist, den radikala vänstern i allmänhet tenderar att säga att svaret på den nya högern måste komma från gatan och de sociala proteströrelserna. Tror du att detta är tillräckligt i rådande läge? Vad är det som vänstern saknar idag? Eller, för att uttrycka det annorlunda, vad är största utmaningen för den vänster som vill få till stånd verkliga förändringar?

Som jag ser det består utmaningen i att omformulera duon reform-revolution. När revolutionen inte omedelbart syns vid horisonten – på gott och ont med tanke på de resultat vi sett hittills – måste man blåsa nytt liv i de sociala reformer som reformisterna övergett. Det finns en rad enorma frågor att ta itu med: klimatförändringen, nya former av alienation (hur hantera nya teknologier?) och prekariat. Den måste på något sätt återskapa välfärdsstaten (i Madrid deltog en halv miljon för några dagar sedan i en mobilisering till försvar för hälsovården – att få tid hos en specialist kan ta månader, ja upp till ett år). Det är osannolikt att detta går att göra med parametrar som handlar om extrem politisk korrekthet eller försöka stärka nischartade identiteter. I stället måste man förena perspektiv om frigörelse – i frågor som feminism och sexuella olikheter – med en förmåga att vinna över bredare folkliga sektorer – i all sin mångfald och motsägelsefullhet – i en mängd samhällsfrågor. I en osäker värld där framtiden verkar dyster räcker det inte med att kritisera och riva ned allt. Vi behöver konstruktiva bilder av hur ett bättre liv kan te sig.

Jag anser att vänstern inte får vara så mycket ”hipster”, den måste återknyta kontakten med dem där nere och än en gång ta upp de ”hårda” ekonomiska frågorna. Idag handlar talet om post-kapitalism nästan aldrig om ekonomi utanför kretsen av specialister. Katastroftänkande kan vara pedagogiskt, men det bidrar inte till att återskapa projekt för frigörelse. Jag vet inte hur allt detta ska ske, men det kommer att vara avhängigt konkreta erfarenheter som öppnar för vissa universella perspektiv, former för att återskapa gemenskap och skapande av utrymmen för diskussioner och beslutsfattande. I den kontexten kan ekosocialismen ge exempel på hur man skapar positiva och önskvärda föreställningar om framtiden.

Även om jag har skrivit en bok som kan förefalla rätt pessimistisk anser jag ändå inte att högern segrar på alla fronter. Egentligen tror jag att radikaliseringen där ofta har att göra med att den håller på att förlora. Men vad den åstadkommit är en alltmer ojämlig kapitalism, som levererar en ”progressiv” diskurs om kön, ras och sexuella minoriteter. Det är orsaken till att förvirringen blivit så stor. Problemet är hur som helst att delar av vänstern fokuserat på diskurser som till stor del övergett ett mer universellt/klassbaserat perspektiv. Talar man hela tiden om intersektionalitet blir klassaspekten av den ekvation av ojämlikhet vad det minst handlar om. Utan att återerövra någon form av klasskänsla – som inte kommer att se ut som den gjorde tidigare och inte heller går det att lösa problemet genom att anta konservativa eller anti-woke attityder – kommer det inte att vara lätt att föra den kamp som väntar oss.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips

Michael Löwy: [Brasiliens arbetarparti \(PT\) & socialismen](#) (1991)

Perry Anderson: [Kris i Brasilien](#) (2016)

[Vänsterpress om Brasilien – våren 2016](#) (om bl a rättegången mot Lula och avsättningen av presidenten Dilma Rousseff)